విమర్శకులు

ఆనాడు విమల చేసిన పనిని క్లాస్‌మేట్స్ ముగ్గురూ విమర్శించారు. 'చదువుకున్న స్త్రీ చెయ్యవలసిన పని అదేనా!' అన్నారు. విమలకి బొత్తిగా ప్రపంచ జ్ఞానం లేదన్నారు. విమలగాని, రామారావుగాని బి.ఎ. అయినా పూర్తి చెయ్యలేదు. ఈ లోపలే అంత తొందరపడి యిద్దరూ పెళ్ళి చేసుకోవలసిన అగత్యం ఏమిటో క్లాస్‌మేట్స్ ముగ్గురికీ అర్థం కాలేదు. పైగా ఆ పెళ్లయినా లోక విరుద్ధంగా ఉంద. విమల కలవారి కూతురు. సాంప్రదాయకమైన బ్రాహ్మణ కుటుంబంలో పుట్టింది. రామారావు తండ్రి కోమటి కొట్టులో గుమాస్తా. స్కాలర్‌షిప్‌తో చదువుకుంటున్నాడు రామారావు. ఇటు విమల, అటు రామారావు కూడా తల్లితండ్రుల మాటల్ని పెడచెవిని పెట్టి చాటుగుండా వెళ్ళిపోయి అన్నవరంలో పెళ్ళిచేసుకున్నారు. రామారావులో ఏం చూసి విమల వలచి వివాహం చేసుకుందో క్లాస్‌మేట్స్‌కి అర్థంకాలేదు. రామారావుకి అందమైన లక్షణాలేమీ లేవు. మనిషి బక్క పలచగా ఉంటాడు. చామనచాయ, నుదురు కొంచెం చిన్నది, దుబ్బుజుట్టు. పోనీ, తెలివైన వాడా అనుకుంటే అదీ అంత కనిపించదు-ఏదో బట్టీపట్టి మార్కులు తెచ్చుకోవడం తప్ప.

మరి అతనిలో ఏం గొప్పతనం ఉందని విమల అతన్ని వివాహం చేసుకుంది? తల్లితండ్రుల నెదిరించి వెళ్ళిపోయారు కదా, వాళ్ళు తమ భావి జీవితాన్ని గురించి ఆలోచించే ఆ పని చేశారా? వాళ్ళు ఏ విధంగా పొట్ట పోషించుకుంటారు? ఎలా బ్రతుకుతుంది విమల ఆ అప్రయోజకుడితో?... ఈ విధంగా క్లాస్ టైము దొరికినప్పుడల్లా క్లాస్‌మేట్స్ ముగ్గురూ విమలని విమర్శించారు.

విమల తండ్రి విమలనీ రామారావునీ ఇంటికి రప్పించి ఆదరించాడని వినేసరికి క్లాస్‌మేట్స్ ముగ్గురికీ ఆశ్చర్యం వేసింది. ''ఒక్కగాని ఒక్కకూతురు-ఇంక మొగ పిల్లలయినా లేరు-ఏం చేస్తాడు ఆదరించక! నలుగురిలోనూ అల్లరిపడటమెందుకని ఇద్దరినీ ఇంట్లో పెట్టుకుని వుంటాడు'' అంది కమల.

'అదే మానాన్నగారైతే ఎంత ఏకైక పుత్రిక అయినా అటువంటి పనిచేస్తే సహించరు. ఆయన్ని ఎదిరించి ఏ పనైనా చేస్తే ఇంట్లోంచి గెంటేస్తారు. మళ్ళీ గుమ్మంలో అడుగు పెట్టనివ్వరు' అంది శ్యామల.

ప్రమీలకి పెళ్లంటే అసహ్యం. ఎవరైనా వేళాకోళానికి పెళ్ళి ప్రసక్తి తెచ్చినా కస్సుమంటూ లేస్తుంది. అందువల్ల ఒక విధంగా విమలని ఏవగించుకుంది. 'ఇక జీవితంలో విమల సాధించగలిగే దేముంది? పట్టుమని పద్దెనిమిదేళ్లయినా నిండకుండా పెళ్ళి చేసేసుకుంది. ఇంకో సంవత్సరం పోతే పిల్లలు ప్రారంభం! ఇక జీవితంలో తను ఏ సుఖాన్ని అనుభవిస్తుంది? అలా బుద్ధి తక్కువగా ప్రవర్తించే వాళ్లని చూస్తే నవ్వాలో ఏడవాలో నాకర్థం కాదు' అంది ప్రమీల. అసలు ఎవరి పెళ్ళి ప్రస్తావన వచ్చినా అలాగే మాట్లాడుతుంది ప్రమీల.

శ్యామలకి పెళ్ళి సంబంధం నిశ్చయమైనప్పుడు అలాగే నిరుత్సాహ పరిచింది. శ్యామలకి తల్లి తండ్రులే సంబంధం నిశ్చయించారు. కుర్ర వాడు కొత్తగా ప్లీడరీ ప్రాక్టీసు పెట్టాడు. ఎస్టాబిష్‌మెంటుకి బోలెడు ఖర్చయి వుంటుంది. కొన్నాళ్ళదాకా అట్టే రాబడి ఉండదు కదా!

అధమం అయిదువేలన్నా కట్నం రూపంలో ఇస్తేగాని ఒప్పుకో నన్నాడుట. తండ్రి తహసిల్దారీ చేసి రిటైరైనాడు. ఏదో సాంప్రదాయక మైన కుటుంబం, ఇంతకంటె మంచి సంబంధం మళ్ళీ దొరుకుతుందో దొరకదో... కట్నం పుచ్చుకోకుండా ఈ రోజుల్లో పుస్తికట్టే దెవరు? అను కుని తండ్రి పొలం అమ్మడానికి సిద్ధపడి సంబంధం నిశ్చయించాడు. శ్యామలకి మనసులో బాధగానే వుంది-తన పెళ్లికోసం తండ్రి ఆస్తినమ్మ కోవలసి వచ్చిందని. ఇంకా తన తరవాత తమ్ముడున్నాడు. వాడింకా స్కూల్ ఫైనల్‌లో ఉన్నాడు వాడి చదువుకి బోలెడు ఖర్చవుతుంది. ఏమిటో! అన్ని అలాగే ఉన్నాయి-తనేం చెయ్యగలదు? పోనీ, ఉద్యోగం చేద్దామా అంటే తండ్రి ఒప్పుకోడు. ఆ చదువైనా చదివించకపోతే వరుడు దొరకడేమోననే చదివిస్తున్నాడు. తండ్రి మాట అటుంచి అసలు తనకీ అంత ఇష్టంలేదు ఉద్యోగం చెయ్యడం. ఎప్పటికైనా స్త్రీ పెళ్ళి చేసుకోవలసిందే కదా, ఆ చేసుకునేదేదో యుక్తవయస్సు లోనే చేసుకుంటే బాగుంటుందనుకుంది శ్యామల. కట్నం పుచ్చుకున్నవాణ్ణి చేసుకోనని మొండిపట్టుపట్టి కూర్చుంటే అసలు పెళ్ళే కాదేమోనని భయం. తను అంత అందకత్తెకూడా కాదాయెను. తన కాళ్ళదగ్గర కొచ్చి పెళ్ళి చేసుకుంటాననే మహానుభావు డెవడుంటాడు?

ఇక గతిలేక ఆ అయిదువేలు కట్నంకోరే కొత్త ప్లీడరునే ఒప్పు కుంది శ్యామల.

ప్రమీల తిట్టింది-అనుకున్నట్లుగానే. 'నీకేం కర్మం కాలిందని అయిదు వేలు కట్నం ఇస్తూ ఆ కుర్రవాణ్ణి పెళ్ళి చేసుకోమని ప్రాధేయ పడటానికి? అయినా, నేనొకటి అడుగుతాను-చెప్పు-అసలు నీకిప్పుడు పెళ్ళికి తొందరేం వచ్చిందీ? ఇంకా మైనారిటీ అయినా తీరలేదు కదా? ఇప్పటి వరకూ మీ నాన్నగారిమీద ఆధార పడ్డావు. ప్రతీదానికీ నాన్న గారు ఏమంటారోనని భయం. ఇక నీకు స్వతంత్రం ఎక్కడుందే జీవితంలో? నీకిష్టం వచ్చిన చీర కొనుక్కునేందుకు కూడా నీకు అధికారం లేనప్పుడు-బ్రతికి ఏంలాభం? ఇటువంటి బానిస బ్రతుకు బ్రతికేకన్న చస్తేనయం!' అంది ప్రమీల సీరియస్‌గా. శ్యామల చిన్నబుచ్చుకుంది. తనకి సంబంధం కుదిరిందంటే అభినందిస్తుందనుకుంది. కమలేనయం-సభ్యత కోసమయినా అభినందించింది.

'ఏం, వైవాహిక జీవితంలో సౌఖ్యం, ఆనందం లేవంటావా?'అంది శ్యామల మెల్లిగా. ఇటువంటి ప్రశ్న లేవైనా ఎవరైనా అడిగితే ప్రమీలకి భలే ఉత్సాహం వస్తుంది. వాదించడం ప్రమీలకి సరదా. 'ఆనందమా? ఆవగింజంత కూడా లభించదు సంసారంలో' అంది ప్రమీల అనుభవం ఉన్నదానిలాగ.

'నువ్వు చదువుకున్నదానివే గాని ప్రపంచజ్ఞానం శూన్యం. నేను లక్ష సంసారాలు చూశాను. కొత్తగా పెళ్ళి చేసుకున్న వాళ్ళని చూశాను. ప్రేమించి పెళ్లి చేసుకున్న వాళ్ళని చూశాను. వృద్ధదంపతుల్ని చూశాను అనేక రకాల సంసారాలను స్టడీ చేశాను. అందులో ఏ ఒక్కరూ సంసారంలో సుఖం ఉందన్న ముక్క అనలేదు. మా అమ్మ, నాన్నగారూ ఎప్పుడూ తగువులాడుకుంటూనే ఉంటారు. 'ముప్ఫయి ఏళ్ళనుంచి సంసారం చేస్తున్నా నన్ను అర్థం చేసుకోలేదు.నేను కాబట్టినీతోసంసారం

చేస్తున్నాను. అదే మరొకరైతే పెళ్ళయిన మర్నాడే కాషాయివస్త్రాలు ధరించి కాశీయాత్రకి బయలు దేరేవాడు' అంటారు నాన్నగారు.

'ఇంకా చెప్పొచ్చారు-పెట్టిన హింసలు నేను కాబట్టి భరించాను. మరొకత్తె అయితే ఏనాడో ఉరిపోసుకోవడమో, ఏ గంగలోనైనా దూకడమో జరిగేది' అంటుంది అమ్మ. నిజంగా వాళ్ళు తమ వైవాహిక జీవితంలో సుఖాన్ని పొందగలిగి వుంటే వాళ్ళామాటలంటారా? ఏం శ్యామలా?'

శ్యామలకి వాదించడం చాతకాదు-తనలోతాను వితర్కించుకోవడం తప్ప. ప్రమీల మాటల్ని అర్థం చేసుకుందుకు ప్రయత్నిస్తోంది. ప్రమీల మాటల్లో కొంత నిజం లేకపోలేదనుకుంది. తన తల్లీ తండ్రీ కూడా అలా ఒకరినొకరు దెప్పుకుంటూనే వుంటారు. అయితే, అమ్మా నాన్నా పైడాబామీద వెన్నెట్లో కూర్చుని ముచ్చటగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ ఒకరినొకరు వేళాకోళం చేసుకుంటూ సరదాగా కాలం గడిపిన రోజులూ జ్ఞప్తికి వచ్చాయి. ప్రమీల మరీ పిచ్చిదానిలా మాట్లాడుతుంది. మొండిగా వాదిస్తుంది. అసలు సంసారంలో సుఖమే లేదంటుంది. యౌవనంలో ఉన్న దంపతులు కులాసాగా చెయ్యీ చెయ్యీ కలుపుకుని బీచ్‌కి షికారుగా వచ్చినప్పుడు తను ఎన్నోసార్లు అనుకున్నది-వాళ్ళు ఎంత హాయిగా ఉన్నారో నని. పెళ్ళయితే స్త్రీ భర్తకి బానిస అయిపోతుందంటుంది. ప్రమీల. 'బానిస' అనే భావం ఎందుకు కలగాలి? వదిన ఎప్పుడూ అన్నయ్య కిష్టమైన పనులే చేస్తూ వుంటుంది. అన్నయ్యకి ఉల్లిపాయ లంటే అసహ్యం. అంచేత వాడు అడక్కుండానే, ఉల్లిపాయలు తన కెంతో ఇష్టమైనా తినడం మానేసింది. అంతమాత్రంచేత పెళ్ళి చేసుకున్నందుకు వదిన పశ్చాత్తాప పడలేదెప్పుడూ. భర్తకి ఇష్టమయిన పనులు చెయ్యడంలోనే ఆనందం ఉందను కుంటుంది స్త్రీ-అనుకుంది శ్యామల. అయితే ప్రమీల అందుకు ఒప్పుకోదు.

ప్రమీల ఎప్పుడూ వాళ్లక్కయ్య గురించి చెబుతూ వుంటుంది. వాళ్లక్కయ్యకి చదువు చెప్పించలేదుట వాళ్ల నాన్నగారు. సంగీతం మాత్రం చెప్పించారుట. వాళ్లక్కయ్యకి బోలెడు సంబంధాలు వచ్చాయిట. వచ్చిన వాళ్లంతా అక్కయ్యచేత పాడించేవారుట. ప్రతివాడూ పిల్ల నల్లగా ఉందనో, అమ్మాయి చదువుకోలేదనో, అంత పొడగరి కాదనో– ఇలా ఏదో వంక పెట్టి వెళ్ళిపోయేవాడుట. వచ్చిన వాళ్ళు వంకలు పెట్టి వెళ్లగానే అక్కయ్య కళ్ల నీళ్లు పెట్టుకునేదిట. చివరికి నాలుగువేలు కట్నం యిచ్చి, ఒక గ్రాడ్యుయేట్ కిచ్చి పెళ్ళి చేశారుట. ఆ అబ్బాయి తల్లి తండ్రుల మాటకాదనలేక పెళ్లికి ఒప్పుకున్నాడుట. పెళ్లయిన మర్నాటి నుంచీ ఎడమొహం, పెడమొహమూను. పెళ్లాన్ని ఆ విధంగా ఏడిపించ డానికి ధైర్యసాహసాలున్న మనిషి ముందే తన తల్లి తండ్రులతో తనకాపెళ్లి అక్కర్లేదని చెప్పకూడదూ? వద్దంటూంటే పెళ్లి చేసిన ఆ తల్లి తండ్రులకీ, తన కిష్టం లేకుండా తల్లి తండ్రుల కోసం పెళ్లి చేసుకుని తరవాత భార్యని బాధ పెడుతున్న తన బావకీ కూడా బుద్ధి లేదంటుంది ప్రమీల. వాళ్లక్కయ్య ప్రమీలతో ఎన్నోసార్లు చెప్పిందిట—'బ్రహ్మంగా చదువుకుని ఉద్యోగం చేసుకుంటూ స్వతంత్రంగా బ్రతుకు... పెళ్లి చేసు కోకు' అని. ఇప్పుడు వాళ్ల నాన్నగారు ప్రమీల ఎంత చెబితే అంత. చదువుకుంటానంటే చదివిస్తానంటారు. ఏం చెయ్యాలనుకుంటే అది చెయ్యమంటారు.

కమల అదో విధమయిన అమాయకురాలు. తండ్రి చదివిస్తున్నాడు- చదువుకుంటోంది.... సంబంధాలు చూస్తున్నాడు, అభ్యంతరం చెప్పడం లేదు. గాలి ఎటు వీస్తే అటు ఎగురుతుంది కమల. తన జీవితం గురించి తనెప్పుడూ ఆలోచించుకోదు. అయితే ఆ అమ్మాయికి కూడా కొన్ని నమ్మకాలు ఉన్నాయి. తల్లి తండ్రులు తన మంచికోసమే ఆలోచిస్తూ

ఉంటారనీ, తన సుఖం కోసమే పాటుపడుతూ ఉంటారనీ నమ్ముతుంది. కమల తండ్రి కూడా అంత పూర్వాచార పరాయణుడు కాదు. ఈ కాలంలో ఆడపిల్లలు కూడా చదువుకోవడం అవసరం-అంచేత చదివిస్తున్నాడు తన కూతుర్ని. ఆడదానికి త్వరగా పెళ్లి చెయ్యడం కూడా అవసరమే-అంచేత పెళ్లికి కూడా ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాడు. ఏదో, మధ్యతరగతి కుటుంబం, వేలకువేలు కట్నాలు పోసి పిల్లలకు పెళ్లి చేసే తాహతులేదు. 'మన ప్రయత్నం మనం చేద్దాం. లేకపోతే ఉద్యోగం చేస్తుంది...దాని అదృష్టం ఎలా ఉంటే అలా జరుగుతుంది' అనుకుంటాడాయన,

ప్రమీల బి.ఎ. పరీక్షలకి చాలా కష్టపడి చదివింది ఫస్టుక్లాసులో పాసవాలని. కమల కూడా కష్టపడే చదివింది-తన భవిష్యత్తు ఎలా ఉంటుందోననే బెదురుతో. శ్యామల ఖుషీగా చదివింది. ఆ పరీక్షలైపోతే తను హాయిగా బ్రతకవచ్చు-ఏ విధమైన మనోవ్యాధిలేకుండా, తన బ్రతుకు బాట ఏదో స్థిరపడిపోయింది. తను ఇక ఆ బాట మీద కళ్ళు మూసుకుని నడిచిపోవచ్చు. తను ఆ పరీక్షలో పాసైపోతే తండ్రిబాధ, తన బాధ కూడా అంతమైపోతుంది-అనుకుంది.

అందరూ అనుకున్నట్లుగానే ప్రమీల ఫస్టుక్లాసులోనూ, కమల సెకండుక్లాసులోనూ, శ్యామల థర్డు క్లాసులోనూ పాసైయారు. శ్యామల సిగ్గుపడలేదు. తను కోరుకున్నట్లుగా పాసైంది చాలు ననుకుంది. తనకి వివాహమైపోతుంది. ఇక క్లాసులతో తనకేం పని? నలుగురిలోనూ గొప్పగా చెప్పుకునేందుకు తనకో డిగ్రీ ఉంది. అంతకంటె ఏం కావాలి? ఒక నెల్లాళ్లు పోతే తనొక గృహిణి!

కమల తండ్రి ఇంక చదువు చెప్పించలేనన్నాడు. సంబంధం ఎక్కడా కుదరలేదు. ఆ కాలేజీ ఆఫీసులోనే వెంటనే టెంపరరీగా ఉద్యోగం

దొరికింది. కమల తన అదృష్టానికి మురిసి పోయింది- ఊరికే ఇంట్లో కూర్చోకుండా కాలక్షేపానికి ఏదో ఉద్యోగం దొరికి నందుకు.

ప్రమీల బి.యల్. క్లాసులో చేరింది-ప్లీడరు అవాలనే ఉద్దేశంతో. ప్రమీల ఉత్సాహానికీ, ఆనందానికీ ఆదర్శాలకీ మేరలేదు. క్లాసులో అందరికన్నా తెలివైన పిల్ల అనిపించుకుంటోంది.

అకస్మాత్తుగా ఒకరోజున శ్యామల తల్లి తండ్రులకి ఒక గాలి కబురు తెలిసింది. తమ చెవుల్ని తామే నమ్మలేక పోయారు. ఎలా నమ్ముతారు? చదువుకున్న మనిషి...సంస్కారం ఉన్న తల్లితండ్రులు. ఇంతటి అన్యాయానికి పూనుకుంటారని ఎవరు మాత్రం కలగంటారు? ఆ కొత్త ప్లీడరుకి ఇంకెవరో అయిదువేల కట్నంతో ఒక మోటారుకారు, ఆడబడుచులికీ, వియ్యపురాలికీ వెయ్యినూట పదహార్లు లాంచనాలక్రింద ఇస్తామన్నారుట. పిల్ల అంత పెద్ద చదువులు చదువుకోలేదట గానీ, పని పాటలు చక్కగా చేతనవునట. చూట్టానికి బాగానే ఉంటుందిట బొద్దుగా. వాళ్ళు ఆసంబంధానికి ఒప్పుకున్నారట. ముహూర్తానికింకా వారం రోజులు గడువుందిట. 'అయితే, మా అమ్మాయి మాటేమిటి? మేం మాత్రం ముహూర్తం పెట్ట లేదూ? మంచి బలమైన ముహూర్తం కదా అని శ్రావణంలో పెట్టాను. ఈలోగానే ఇంత అన్యాయం చేసి మమ్మల్ని అపర్దిష్టపాలు చెయ్యాలా'? అన్నాడు శ్యామల తండ్రి ఆ కబురు తెచ్చిన మనిషితో. "ఏముంది చెయ్యడానికి? అమ్మాయికి ఇంకెక్కడైనా సంబంధం చూడాలి మరి. ఇప్పుడు పెళ్ళి వాళ్ళతో తగువు పెట్టుకుంటారా, లేక పోతే కోర్టు కెక్కతారా'' అన్నాడా పెద్ద మనిషి. శ్యామల గోడచాటునుంచి ఆ మాటలు విని గదిలో మంచం మీద బోర్లాపడి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది. తల్లి కూడా కంట నీరు పెట్టుకుంటూ కూతుర్ని ఓదార్చింది.

ఈ గాలికబురు ప్రమీలకీ కమలకీ కూడా అందింది వాళ్ళిద్దరూ శ్యామలని పరామర్శ చెయ్యడానికివచ్చారు. వాళ్లఎదుట తలఎత్తి మాట్లాడ లేక పోయింది శ్యామల. తన కటువంటి పరాభవం అవుతుందని కలలో కూడా ఊహి చలేక పోయింది. ప్రమీలకంటె, కమలకంటె తానే అదృష్ట వంతురాలినని మురిసిపోయింది. అంతగర్వ పడ్డందుకు భగవంతుడు తనకు తగిన శాస్తి చేశాడనుకుని లోలోపల కుమిలిపోయింది. ప్రమీల ఓదార్చడానికి బదుల దెప్పిపొడిచింది. 'నేను ఆరోజునే అడిగాను నిన్ను 'నీ కిప్పుడు పెళ్ళికి తొందరేం వచ్చిందని, నామాట విన్నావా? ఆ చదువు కున్న పశువుకి డబ్బు ప్రధానం కాని నువ్వు ప్రధానంకాదని నేనప్పడే అనుకున్నాను. సంసారంలో ఏదో సుఖాన్ని పొందుదామని ఉవ్విళ్ళూరి పోయావుగా!' అంది ప్రమీల. పుండుమీద కారం జల్లినట్లయింది శ్యామ లకి. 'కళ్లనీళ్ళుపెడితే లాభం ఏముంది శ్యామలా? అయినా నీకిప్ప డొచ్చిన నష్టం ఏమిటి? హాయిగా నెక్ట్స ఇయర్ కాలేజిలోచేరి ఎం. ఎ. చదువుదుగాని. నీపెళ్ళికి కట్నం క్రింద ఇవ్వదలుచుకున్న డబ్బుతో నిన్ను చదివించమని చెప్పు మీ నాన్నగారితో' అంది కమల పెద్దమనిషి తరహాగా. 'మొత్తం మీద రెంటికీ చెడ్డ రేవడిలా అయింది నా బ్రతుకు' అనుకుంది శ్యామల.

శ్యామల ఆ యేడంతా ఏడుస్తూనే గడిపింది. 'ఇటు చదువూ చెడింది. అటు పెళ్ళీ కాలేదు' అనుకుంటూ, అయితే శ్యామల జాతకం గొప్పది. మధ్య మధ్య మనసు కలత చెందే సంఘటనలు జరిగినా, శ్యామల జీవితంలో అదృష్టానికి స్థావరం లేకపోలేదు. శ్యామల అన్నయ్యా ఒక సంబంధం తీసుకొచ్చాడు. ఆ అబ్బాయి, శ్యామల అన్నయ్యా కలిసి చదువుకున్నారుట కట్నం పుచ్చుకోడుట. కుర్రవాడు నల్లగా ఉంటాడు. అందగాడు మాత్రం కాదనే చెప్పాలి. మంచి ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు.

నెలకి నాలుగు వందలు సంపాదించుకుంటున్నాడు. గుణం మంచిది. శ్యామల వెంటనే ఒప్పుకుంది పెళ్ళికి. ఈసారి ఆలస్యం చెయ్యకుండా వెంటనే వివాహం జరిగిపోయింది.

శ్యామల భర్తతో కలిసి బెజవాడ వెళ్ళిపోయింది. వెళ్ళగానే తన నూతన జీవితాన్ని వర్ణిస్తూ ప్రమీలకూ, కమలకూ ఉత్తరాలు రాసింది. తన భర్తకి తనంటే ఎంతో అభిమానం అనీ, తనని పువ్వుల్లో పెట్టి ప్రేమిస్తున్నాడనీ, బతుకెంతో హాయిగా ఉన్నట్లు తోస్తున్నదనీ రాసింది. ఉత్తరానికి జవాబు వ్రాయడానికి కూడా తీరుబడి లేనంతగా చదువుతోంది ప్రమీల. ప్రతి నిత్యం ఏదో టెక్స్టుబుక్ చదువుతూనే ఉంటుంది. ఇక ఆ యేటితో ప్రమీల చదువు పూర్తి అవుతుంది. ఇక తను ప్రాక్టీసు పెట్టవచ్చు. తీయని కలలు కంటోంది తన స్వతంత్ర జీవితాన్ని గూర్చి. అయితే, దేనికైనా అదృష్టం కలిసిరావాలి. అంత కష్టపడి రాత్రింపగళ్ళు చదివినందుకు ఫలితంగా ప్రమీల ఆరోగ్యం పూర్తిగా చెడిపోయింది. సరిగ్గా పరీక్షల ముందు జబ్బు పడింది...దగ్గు...జ్వరం....అంతా హడలిపోయారు క్షయలోకి దింపుతుందేమోనని. ఆయేడు పరీక్షలకి హాజరవలేదు. "విశ్రాంతి తీసుకుంటే ఏమీ అపాయం ఉండదు. అంతా తగ్గిపోతుంది" అని సలహా ఇచ్చాడు డాక్టరు. ఇక ప్రమీల గాలిమేడలన్నీ కూలిపోయినట్లు, తన జీవితమంతా నిరాశామయం అయినట్లు ఫీలయింది. విశ్రాంతిలో బద్ధకం అలవరచుకుంది. చదువులో మునుపటి ఆసక్తిగాని, పట్టుదలగాని లేదు. ఏదో చదవాలి కాబట్టి చదివింది. ఎలాగో చచ్చిచెడి పాసైంది. ప్రాక్టీస్ పెట్టాలనే వెనకటి ఉత్సాహం అంతా ఏనాడో నశించింది. అయితే ఏం చేయడం? ...చదువుకున్నదెందుకు? ఊరికే ఇంట్లో నలుగురితోనూ కబుర్లు చెప్తూ కూర్చోవడానికా?...మళ్ళీ ఆలోచించింది...ఒక ప్లీడరుదగ్గర ఎప్రెంటిస్‌గా చేరింది. అయినా ఇప్పటి

ప్రమీల వెనకటి ప్రమీలకాదు. వెనకటి తెలివి తేటలు, చురుకుతనం, కొంటె తనం అన్నీ క్రమంగా నశించినయ్ బుర్ర ఉపయోగించ కుండా పని చేస్తోంది పూర్వం కొంటెగా మొండిగా అందరితో వాదించేది. తీరా సీరియస్‌గా వాదించ వలసిన సమయం వచ్చేసరికి బుర్ర పని చెయ్యడం మానేసింది. ఒకటి రెండు చిన్న కేసుల్లో కూడా వాదించలేక ఓడిపోయింది. తన జీవితంలో ఏదో లోపించినట్లుతోచి అదేదో తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నించ సాగింది. తన జీవితాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నించడం ప్రారంభించింది. ఏమిటి తను జీవితంలో సాధించబోయేది? తను ఏ సుఖాన్ని కోరింది? ఆ సుఖం తనకు లభిస్తుందా? తను కోరిన స్వతంత్రం తనకు లభిం చిందా? ...లభిస్తుందా? ...ఈ జీవితానికి అంతెక్కడ? ఎన్నాళ్ళు ఇటు వంటి జీవితాన్ని గడపడం? అమ్మ, నాన్న పోయాక తనకి స్థానం ఎక్కడ? ఒంటరిగా ఉండాలనే ఆలోచన వచ్చేసరికి మొట్ట మొదటి సారిగా ప్రమీల భయంతో కంపించి పోయింది. ప్రమీల బుర్రలో ఆలో చనలు పరంపరలుగా వస్తున్నాయి-తన చుట్టూ ఉన్న పరిసరాలూ పరిస్థితులూ ఇప్పుడిప్పుడే అర్థమవుతున్నాయి.

ఏం తోచక ఓసారి కమల ఇంటికి వెళ్ళింది. కమలని చూసి చాలా రోజులైంది. కమలలో చాలా మార్పు వచ్చింది కమల మునుపటికంటె బలంగా ఉత్సాహంగా ఉంది. అనాలోచితంగా వాళ్ళ గదిలో ఉన్న నిలువు టద్దంలో తన ప్రతిబింబాన్ని చూసుకుంది అద్దంలో తన అస్థి పంజరం కనిపించింది. కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి. కమల గుచ్చిగుచ్చి అడిగింది ప్రమీల అలా అయిపోవడానికి కారణం ఏమిటని. తనకే తెలి యదు. కమలకేం చెబుతుంది? శ్యామల దగ్గర నుంచి కమలకి ఉత్త రాలు వస్తున్నాయనీ, శ్యామల కామధ్య ఒక ఆడపిల్ల పుట్టిందనీ తెలుసు.

కుంది ప్రమీల. అన్నిటికన్నా ముల్లులా గుచ్చుకుని ప్రమీలని బాధ పెట్టినది- కమలకి సంబంధం నిశ్చయ మైందన్న సంగతి.

ప్రమీలలో పట్టుదల హెచ్చింది బలానికి మందు పుచ్చుకోవడం, మొదలెట్టింది. కోల్పోయిన శక్తినీ, ఉత్సాహాన్నీ తిరిగి సంపాదించు కోవడానికి ప్ర య త్నిం చిం ది. ప్రమీల దృష్టి మారింది. అయితే, వెనకటి పరిస్థితులూ మారినై. తల్లీ తండ్రీ తన వివాహ ప్రసక్తి తేవటం మానేశారు. వాళ్ళు చెప్పి చెప్పి విసిగిపోయారు. వాళ్లడిగినన్నాళ్ళూ 'పెళ్ళి' అనేసరికి చీదరించుకుంది. ఇప్పుడు స్వయంగా 'అమ్మా, నాకు పెళ్లి కావాలి...నాన్నగారూ నాకు పెళ్ళి చెయ్యండి' అని అడగడానికి ఆత్మాభిమానం అడ్డు వచ్చింది. 'ఏ ముఖం పెట్టుకుని అడగను?' అని తనలోతాను ప్రశ్నించుకుంది. ఏమయినా పట్టుదల మాత్రం వదలలేదు. పెళ్ళిచేసుకోవాలని నిశ్చయించుకుంది. తన మనసు విప్పి చెప్పుకోవాలంటే వినే మనుషులే కనిపించలేదు. కమలతో ఎందుకో మాట్లాడబుద్ధిపుట్టడంలేదు. శ్యామలకు ఉత్తరం రాయాలనిపించదు. ఇంకెవరున్నారు తనకి ప్రపంచంలో? ఇంట్లో అమ్మ, నాన్న ముభావంగా ఉంటారు. ఇక రోజంతా ఆ ప్లీడరు గారింట్లోనే గడుపుతోంది. ఆయన మంచివాడే. ఎంతో ఆదరంగా, చనువుగా మాట్లాడతాడు. ఆయన భార్య కూడా మంచిదే. చదువుకున్నది కాకపోయినా సభ్యత తెలుసును. ఎంతో సరదాగా కూడా ఉంటుంది. వాళ్ళ పిల్లలు ముగ్గురు ఉన్నారు. పెద్దవాడికి పదేళ్ళుంటాయి. ఆ తరవాత అమ్మాయి ఏడేళ్ళది. మరో ఆడపిల్ల నాలుగేళ్ళది. వాళ్ళ ముగ్గురూ కూడా ముచ్చటగా ఉంటారు. కాలక్షేపానికి ప్రమీల వాళ్ళతో ఆడుతూ ఉంటుంది. ఉదయం మొదలుకుని చీకటిపడే వరకూ ప్లీడరు గారింట్లోనే గడుపుతోంది. మధ్య మధ్య కోర్టుకి వెళ్లడం తప్ప.

కమల పెళ్లి చూట్టానికి శ్యామల బెజవాడ నుంచి వచ్చింది. పెళ్ళింకా రెండు రోజులుందనగానే వచ్చింది పుట్టింటికి. ఇంటికి వెళ్ళి స్నానం, భోజనం చెయ్యగానే పిల్లను తల్లి చేతికిచ్చి తను కమల ఇంటికి బయలు దేరింది. వెళ్ళేటప్పటికి కమల పిండి జల్లిస్తోంది. 'ఏమిటి కమలా, నీ పెళ్ళి పనులు నువ్వే చేసుకుంటున్నావేమిటి? నువ్వు నాకు ఉత్తరం రాసి ఎన్నాళ్ళయిందో గుర్తుందా?' అంది శ్యామల నవ్వుతూ, 'ఉత్తరం రాసి నెల్లాళ్ళు పైనే అవుతుంది. ఏమిటో బద్ధకించాను' అని సమాధానం చెప్పుకుంది కమల. ఏవేవో కబుర్లు చెప్పుకున్నారు స్నేహితులిద్దరూ. మాటల సందర్భంలో "ప్రమీల ఊళ్లోనే ఉందా? చదువుకున్నదని ఎంత గర్వం బలిసిందో... ఉత్తరం రాస్తే జవాబైనా రాయలేదు" అంది శ్యామల. "అన్నట్లు మరచిపోయాను శ్యామలా...చెప్పడం...ప్రమీల ఊళ్లోనే ఉంది. చదువుకున్నందుకు గర్వం బలిసిందనుకున్నావు గాని...పాపం, అదేం కాదు...ప్రమీల పూర్తిగా మారిపోయింది. మాయింటికి క్రిందటిసారి వచ్చినప్పుడు చూస్తే జాలేసింది. ఎంత చిక్కిపోయిందనుకున్నావ్! ఉత్త ఎముకల పోగు. నాకు సంబంధం కుదిరిందనగానే చిన్న బుచ్చుకుంది. నాతో మనసువిప్పి మాట్లాడలేక వెంటనే వెళ్లిపోయింది....నేనిదివరకొకసారి నీకు రాశాను ...ఓ ప్లీడరుగారి దగ్గర ఎప్రెంటిస్‌గా ఉందని...జ్ఞాపకం లేదూ? ఆయనకి నలభై ఏళ్లుంటాయి—ముగ్గురు పిల్లలు. భార్య పురిటికి వెళ్ళగా చూసి ప్రమీల, ఆప్లీడరూ పెళ్లిచేసుకున్నారు...ప్రమీల తల్లీ తండ్రీ కొడుకు దగ్గరికి వెళ్లిపోయారు ఇక్కడ ఇల్లు అమ్మేసి. ప్రమీల ఊళ్లోనే ఉంది. కాని రావడం మానేసింది. పెళ్లి చేసుకుందని విన్నాక నేనింకా వెళ్ళలేదు చూట్టానికి" అన్నది కమల.

(తెలుగు స్వతంత్ర, 16 జూలై '54)